

Vakte Karşı Sözler

Ö. TUĞRUL İNANÇER



SÜFİ
KİTAP



İÇİNDEKİLER

Takdim / 7

Tasavvuf ve Modernite / 9

Varoluşun Hikmeti / 52

Melâmet / 65

Sohbet ve Halvet / 76

İlim ve Cehalet / 84

Esmâ ve Tecellî / 88

Derviş ve Siyaset / 91

Tasavvuf ve Günlük Hayat / 101

Velilerin İçtihadı / 105

Râbîta / 112

Seyr u Sülûk / 124

Tasavvufun Gündelik Hayata Etkisi / 143

TAKDİM

Zaman bilincinin zirvesi “ibnü'l-vakt” olmak; mekân bilincinin zirvesi ise “medenî” olmaktır. İbnü'l-vakt, her an yeniden doğandır, akıp giden vakte karşı daima yeni ve yenileyen sözler söyleyendir. Medenî olmak, insana zimmetlenen yeryüzünü bozmadan, kirlletmeden îmar etme çabasıdır. Ö. Tuğrul İnançer, zaman ve mekân bilincini sözünde ve özünde taşıyan “tek kişilik medeniyet” olan er kişiler zümresindedir. Ağzından çıkan her kelime, onun Türk müzikisinin haddesinden de geçen dudaklarından her an tâze ve can tâzeleyen inciler gibi dökülmektedir. Kelimelerin yalama olduğu günümüzde bu incilerin bütün ışıltısıyla yeni muhataplara ulaşması kültürümüze yapılacak önemli bir hizmetti. Bir inanç erinin kapısının önünde bekleyerek her fırsatta sorular sormak ve cevapları kaydetmenin olanca gayreti Ayşe Şasa Oran'a; iki kapak arasında toplamının zevki ise Berat Demirci'ye nasib oldu.

Suâllere verilen her cevap, sudûrdan gönle, gönülden günlük hayata ulaşan bir derinliğe bürünerek, uzun soluklu birer sohbe dönüşmüştür. Sohbet, mahallinde ve gerçekleştiği demde en güzel kıvamındadır ve letâfetini aynıyla kâğıda aktarmak mümkün değildir. Bizim milletimiz tarihi itibariyle sözle beraber akan, sözlü kültürü çok diri olan bir ortama sahiptir. Bu ortam, insanları birbirine yaklaştırmış,



Anadolu'da özgün bir kültür mayalanmasını gerçekleştirmiştir. Yeni nesiller, sohbet ortamlarının azaldığı günümüz dünyasında yaşayan ve kelâma can veren kültür kaynaklarının terbiyesinden mahrum kalmaktadır.

Sohbet ehlinin dinlenmesi ve sözlerinin kaydedilmesi hem yaşayan kültürümüz, hem de gelecek nesillere tarihî bir hâfıza ve belge bırakması açısından çok önemlidir. Bu kitap, şifâhî olanın lezzetini olabildiğince yazıya taşıma titizliğinin bir ürünü ve örneğidir. Umarız sudûrdan akanı, satıra aktarma başarısını gösterebilmiştir.

Berat Demirci

TASAVVUF VE MODERNİTE

Konu, tasavvuf ve modernite... Tasavvufun modernite ile karşılaşması özel bir durum -bir zorluk, bir kolaylık- arz ediyor mu? Nasıl bir durum ortaya çıkıyor?

Modernlik her günün modasıdır. Bundan üç yüz sene evvel, dört yüz sene evveline göre moderndi. Bin sene evvel, bin beş yüz sene evveline göre moderndi. Modernlik diye bir şey yoktur.

İlerleme...

Dünyanın her döneminde ileriler ve geriler bir arada yaşamışlardır. Bir yandan aya gidildiği iddialarının ortaya atıldığı asırda Avustralya'da ve Afrika'da hâlâ ağaç kovuğunda, mağaralarda yaşayan insanlar vardı. Dolayısıyla ilerleme değil, zuhûr değişiklikleri oluyor. Haberleşmenin bugün daha kolaylaşmasını, hızlanmasını dahi ilerleme olarak kabul etmiyorum. Eskiden de, posta güvercinleriyle fevkalâde hızlı haberleşmeler oluyordu. (Bu sözüm ters gelmesin. Elbette internetin yerine posta güvercini kullanın demek istemiyorum. Eskiye iyi tanımak lâzım. Tamamen 'tukaka' dememek bir kadirbilirliktir.)

Bugünün imkânlarıyla düşündüğümüzde bile, yaya bir ordunun İstanbul'dan Viyanalara, Mısırlara, Bağdatlara gitmesi aklımızı zorlu-



yor. Ama o kadar insanın yemesi içmesi, tuvaleti, silahı, cephanesi... Pekâlâ taşınabiliyor ve sefer yapılıyor.

Zenginlik fakirlik ayrımı var...

Zenginlik ve fakirlik ayrımı, ilerilik ve gerilik ölçüsü olarak ortaya konmamalıdır. Zenginliğin kaynakları araştırılmalıdır. Başka insanların, başka toplumları, tabiat kaynaklarından tutun da, emeklerine varıncaya kadar sömürerek zenginleşmiş toplumların ileri olarak kabul edilmesi insanlık adına utanç vericidir. O günlerde yaşananları canlandıran filmlerde, esir edilip Afrika'dan Amerika'ya götürülen zencilerin prangalara vurularak, balık istifi şeklinde, gemilerde götürülmeleri ve yolda yarıya yakınının telef olmalarını sıkça seyretmiştik. Bu ilerilik falan değildir.

İlle bir ölçü lâzımsa; yalnız insanın değil, hayvanın, hatta nebâtın, bitkinin dahi hakkını vermek, hakkına riayet etmek... İleriliğin, geriliğin gerçek ölçüsü bu olmalıdır. Zenginlik olmamalıdır.

Modernite diye zirveye çıkarılan akımlar, zirvede zorbalığa başladı, zıralamaya da başladı. Bu zorbalıkların, zıralıkların adına modernlik diyorlarsa, benim karnım tok.

Toparlayalım... Her devirde her şey olmuştur. Ancak zuhûrâtı değişmiştir. Günlük hayatın ta içinden bir olgu olduğuna göre, tasavvufun da zuhuru değişmiş, fakat mânâsı değişmemiştir. Şöyle denilebilir: İster meş'ale ile, ister yağ kandiliyle, ister petrol lambasıyla, ister elektrikle aydınlanın. Mühim olan aydınlanmaktır. Meş'aleden, kandilden, gaz lambasından bahsetmeyelim, aydınlanmadan konuşalım. Mühim olan budur.

Birçok tarikat tarih içinde var olmuş, sonra yok olmuş deniyor. "Yok olmuş"u da bendeniz kabul etmiyorum. Bir başka isimle, ama sosyal hayatın gösterdiği ihtiyaca göre değişiklik, uyum göstermek suretiyle kâlb olmuş, inkılâb geçirmiş, yani dönüşmüştür.

Bu dönüşümleri bir süreç oluşturuyor denilebilir mi?

Tasavvuf bugün itibariyle bir başka yönüyle, kültür veçhesiyle yaşıyor; hakkında kitaplar, yüksek lisans ve doktora tezleri, makaleler hazırlanıyor. Bunların bir kısmı baskıya intikal edip ahâlinin bilgisine sunuluyor. Âyiniyle, erkânıyla, günlük hayatın içinde yaşamasıyla, bir tekke hayatıyla tasavvuf artık yok; ama bu tasavvufun yok olması demek değildir.

Nasıl var oluyor peki?

Tasavvuf da birçok şey gibi merhaleler geçirmiş. Bu merhaleler, mutlaka ilerlemek, yükselmek değil. Nedense, kendimizi çok yükseklerde, bizden evvelkileri aşağılarda görüyoruz... Buna benim aklım hiç yatmıyor. Önce türlü türlü evrim nazariyatı, sonra da gerçekmiş gibi nazariyat üzerine bütün fikirler inşa ediliyor. Bunlar, benlik kaygısıyla ileri sürülmüş fikirler.

Tekrar edeyim, her devirde, hem ilerilik, hem gerilik dünyada bir arada yaşamıştır ve yaşamaktadır.

Bu bir arada yaşamaktan nasıl bir bütün çıkıyor?

Hâlâ aklıktan ölen insanlar var. Hâlâ üstesinden gelinemeyen, öldürücü salgın hastalıklar var... Salgın hastalıkların tipi değişti. Dünya şimdikiye kadar hiç olmadığı kadar kalabalık. Dünya nüfusu hiç bu kadar artmamıştı. Bunun getirdiği birtakım sosyal çalkantılar, şunlar bunlar var. Zamanımızda yaşanmış şeylerin benzerleri geçmişte de yaşanmış.

Her şey tekrar ediyor; ama bu tekrar, mâhiyet olarak aynı, görüntü olarak farklıdır. Şöyle bir misâl verirsek: Şimdi elektrikle, ampulle aydınlanıyoruz. Dedelerimiz gece lambasıyla aydınlanıyordu, onların dedeleri kandille, onların dedeleri meş'aleyile aydınlanıyordu. Herkes, bir aydınlık peşinde idi. Biz niye ampulü, meş'aleyi, kandili, mumu konuşuyoruz da aydınlığı konuşmuyoruz? Mum yerine elektrikle aydınlanmak modernlik mi oluyor? Nedir bu modernlik? Asrîlik? Asrı yöneten kim? Asrı temsil edenler kim?



Gerçekte, ileri olduğu farzedilen kişilere ve toplumlara ayak uydurma çabası, geri kalmışlığın bir ifadesidir. Ben geri olduğumu falan hiç kabul etmiyorum.

Tasavvuf dün de bugün de bir gönül meselesidir. İnsan ne kadar gönül sahibiyse, tasavvuf da o kadar vardır. Ne kadar nefsinin esiriye, maddiyat peşinde koşuyorsa, o kadar tasavvuftan uzaktır.

“Tasavvufun geçirdiği merhaleler” demiştim biraz önce. Daha önce taazzuv etmemiş, bünyeleşmemiş, organize olmamış olmasına rağmen, tasavvufi hayat hep vardır. Eğer tasavvufu bir müşidın bir müridine “esma” vermesi olarak kabul edersek, ilk esmâ verilen zât Hz. Âdem’dir.

Hz. Âdem’e isimlerin öğretilmesi...

Evet... Allah “Ben Âdem’e bütün esmâyı verdim!” diyor, Bakara sûresinin 31. âyetinde. Dolayısıyla ilk müşid Allah, ilk mürid Hz. Âdem’dir. Bu açıdan bakıldığında, Muhammedilik açısından bakıldığında, Ashâb-ı Suffe’nin ne olduğunu, kim olduğunu fehmetmek lâzım.

Büyük bir ashâb topluluğu var, ama bir de Ashâb-ı Suffe diye bir grup, bir zümre var. Onlar kim? İşte onlar, eski tekke hayatının ilk nümüneleri. Hz. Peygamber’in evinin karşısında oturuyorlar; ne derse onu yapıyorlar, ne verirse onu yiyorlar, ne verirse onu içiyorlar, ne verirse onu giyiyorlar. Tam mânâsıyla bir tekke ve derviş hayatı. Bundan daha sonra, âriflik-taarrüf dönemi yaşanmış. Sonra da taazzuv etmiş, tasavvuf olarak bünyeleşmiş, organlaşmış... Daha daha, zamanın getirdiği ihtiyaçtan kaynaklanarak tarikatlar, yani tasavvuf ekolleri hâlinde ortaya çıkmış.

Bütün bunların hepsinin de, sosyal bir zemine oturduğunu görmekteyiz. Mâneviyatını konuşmak ayrı bir meseledir, ama tasavvuf mutlaka sosyal ihtiyaçlarla paralel yürümüş; insanların içinde yaşadıkları ortamlarda karşılaştıkları nefsleri okşayıcı ahvâlden kurtulmaları için, o devrin şartlarına göre hareket etmiştir.

Nefsleri okşayıcı...

Nefsleri okşayıcı ahvâl, her devirde var. Her devrin nefs okşayıcısı başka başka olduğuna göre, her devrin nefs terbiyecisi de farklı olacaktır.

Bugün de iletişimin yoğunlaştığı bu kalabalık dünyamızda, nefsin terbiyesi yine tasavvuf yolundan geçer. Çünkü dinin, ana görüş itibariyle iki veçhesi vardır: muhabbet ve mükellefiyet. Sadece mükellefiyetlerin edâsı dini bir yasaklar mecmuası hâline getirir. Tek kanatlı kuş uçmaz. Dinin muhabbet tarafının inkârı, kuşu tek kanatla uçmaya zorlamaktır. ‘Muhabbet’ nâmı altında lâubâlîlik yapmak ve “ben artık mükellefiyetlerden sıyrıldım!” iddiası da kuru bir iddiadır. Deliliğin adını muhabbet koymasınlar. Hem muhabbet, hem mükellefiyet; ikisi iç içe olacak! Mükellefiyetlerin nasıl yerine getirileceği mezhep dediğimiz şer’î içtihatlarla düzenlenmiş; muhabbetin nasıl izhar edileceğini de “pîr” dediğimiz mânevî büyükler, yani tasavvuf müçtehitleri ortaya koymuşlar. İki kanat aynı anda çırpıldığı müddetçe insanlar daha yükselmişler, daha insan olmuşlar; ikisi bir arada yürüyemediği zaman da kayba uğramışlar.

Bugünün dünyasında dengeler nasıl?

Tasavvufi faaliyetler, maalesef, birçok ülkede siyasetin zorlamasıyla müessese hâlinde yaşanmamaktadır. Türkiye’de inkılâp kanunlarından, Irak ve Suriye’de Ba’as partisinin baskılarından dolayı, Mısır’da Müslüman Kardeşler Örgütü bahane edilerek yasaklanmıştır. Suudi Arabistan’da Vehhâbilik, İran’da da Şîilik yasaklamıştır. İşte varsa eğer, bir parça Pakistan ve Endonezya’da, biraz da Kuzey Afrika’da var. Kuzey Afrikalı Müslümanlar senelerce Müslümanca yaşamamanın bedeli olarak Fransız sömürgesi olmuşlar, kültürleri de Fransız istilâsı altında kalmış. Kafa yapıları ve düşünce dünyaları itibariyle maalesef oralarda da doğru dürüst kalmamıştır. Yani müessese olarak yoktur. Ana fikir olarak ise daima var olacaktır.



Efendim, modern insanın tasavvuf tarafından terbiyesinde özel bir zorluk var mı? Daha doğrusu, demin değindiniz. Her çağın nefis okşayıcıları var. Bu çağın nefis okşayıcıları da çok azmanlaşmış durumda... Bunun getirdiği özel bir zorluk var mı?

Bendeniz zamanımızın özel bir zorluğa maruz kaldığına pek inanmıyorum. Her dönemin zorlukları kendi içindedir. Her dönemde zorluk olmuştur. O zorluğu yenmenin şartları, o toplum içindeki şartlarla paralel gelişir.

Bugünün insanı, Resûlullah Efendimiz'in peygamberliğini ilân ettiği zamandaki Arap toplumu kadar acayip ve dinî inanış bakımından ilkel değil. Ne olursa olsun; meselâ kendi eliyle yaptığı puta kimse pek tapmıyor. Ha, gizli şirk yaygın, paraya tapılıyor, ayrı mesele... Herkesin putu cüzdanında şimdi; kiminin kasasında, kiminin masasında, kiminin kesesinde, o ayrı...

Her türlü zorluk, peygamberlerce gayretle aşıldığına göre, Peygamber'in vârisleri olan veliler de, bugünün zorluklarını yenmenin, nefisine kapılanların gönüllerini çelmenin yollarını mutlaka bulacaklardır, bulmaktadırlar.

Manzara bizi bazen karamsarlığa sevk edebiliyor. Bu şuna benziyor: Şimdi usta saz sanatkârları -udîsi, tanburîsi, kanunîsi, neyzeni- bir araya gelip güzel bir şey icra ederlerken kapının önünde iki tane haşarı çocuk teneke çalsa, dışardan dinleyenler "Burada teneke çalınıyor," derler. Çünkü teneke, sazın sesini bastırır. Bugünkü durum budur. Herkes teneke çalıyor.

İçeride müzik var...

İçeride müzik var... İçeride hep müzik var... Gürültü yok, müzik var. Ama gürültü, müziği bastırıyor. Bu, "müzik yok" demek değildir. Dışarıdakilerin gürültüleri fazla çıkıyor. Tabii, dünyanın genel gidişatı itibarıyla çok fazla maddileştiği de bir gerçek. Bu kadar maddileşen dünyanın mensupları, mutluluktan ne kadar uzaklar...

Kendi eksikliklerinin bazen farkına varıyorlar, mutluluğu aramak için bir arayışa giriyorlar. Ellerinde yeterince bilgi ve şablon olmadığı için, sahtekârlara da kanyıyorlar. Bugün, Amerika, mesela, zengin bir ülke. Sosyal hayatı itibarıyla de herkesin özendiği bir ortam sağlıyor vatandaşlarına diye düşünülüyor. Görünüşte ne kadar doğru, fakat ben pek iştirak etmiyorum. Çünkü Amerika’da insanların mânevî tarafını sömüren çok sayıda kuruluş var, hiç farkında değiller.

Her dinî grup tarikat demek değildir. Tarikat ayrı bir şeydir. Ama cahilâne bir tarzda onlara da “tarikat” deniliyor. Bu mânâda Amerika’da bir sürü “tarikat” var. Bakıyorsunuz başkanları olan zâtın sekiz-on tane limuzini var, özel uçağı var. Tarihe baktığımız zaman; hangi “gönül çelici” kendini zengin etmiş! Hangi peygamberin mirası var! Sahtekârlıkları aşikâr olan adamlara bile kanyıyor insanlar, aldanıyor; mutluluğu orada arıyorlar. Hâlbuki biraz daha çalışıp ellerine sağlam bir şablon alsalar; hakikatin, gerçeğin şablonunu alsalar, sahte şeyhlerin, liderlerin tasallutundan kurtulacaklar.

“Benimki doğru, başka herkes yanlış!” görüşüyle insan bile olunmazken, bunlar lider oluyorlar ve insanlara zarar veriyorlar. “Kendilerine verdikleri zararı yine kendileri ödüyor” diyelim biz buna. Ama başkalarına da ödetiyorlar. Bu da maddî dünyanın getirdiği böyle bir aldanış... Eksikliklerinin farkında insanlar... Ama bu eksikliği neyle tamamlayacaklarını bilmiyorlar. Ağzı iyi lâf yapan, kendini iyi satan, ‘prezantabl’ olan kişilerin peşine takılıp büyük bir aldanış içinde hüsrana yuvarlanıyorlar. Hem dünyaları berbat oluyor, hem âhiretleri. Bu sadece Amerika’da değil tabi, Türkiye’de de var maalesef... Cahilâne, indî mütalaasını din zanneden birçok insan var... Tabi etrafındakiler bunu şişiriyorlar. Bunlar hep nefis terbiyesi olmayışından kaynaklanan şeyler. Ancak şu da var: Tenekenin taklidi olmaz. Altının taklidi olur. Tasavvuf o kadar güzel, o kadar kıymetli bir şeydir ki, mutlaka taklidi yapılır.

Günümüzde tasavvufun daha çok kültür alanında, kültür veçhesi içinde, bir miktar da akademik hayat içinde yaşadığını söylüyor-



sunuz. Tasavvufu “okudum, öğrendim” sananlar var. Müşidın yerını kitap alsın isteniyor. Oysa tasavvuf, yaşanması gereken bir şey; pratiğe dayanan bir iç hayattır. Bu konuda kitabî bilgilerle yetinmenin bu çağın zaafı olduğu söylenebilir mi?

Efendim, bildiğiniz gibi, ilim, üç mertebede anlatılır: ilme’l-yakîn, ayne’l-yakîn, hakka’l-yakîn mertebeleri olarak. İlme’l-yakîn, herhangi bir şeyin tahsilini yapıp öğrenmektir. Ama bilginin son aşaması değildir. “Görmek”, yani bilgiyi -buradaki görmekten kasıt, sadece gözle görmek değildir- beş duyuyla algılanır hâle getirmek. Tabi, görmek çok önde olduğu için hisler içerisinde, ayne’l-yakîn diye tabir edilmiştir. Bilginin beş duyuyla algılanabilir hâle gelmesi... Ve bu da yeterli değil. Sonunda hakkı ile bilebilmek...

Mesela ben İzmir hakkında birçok kitap okuyabilirim; birçok fotoğrafa bakmış olabilirim, filmler seyredebilirim. İzmir hakkında da bayağı bir bilğim olmuştur; ama İzmir’i görmüş ve gezmiş bir kişi kadar bilgi sahibi değilimdir. Bu ilme’l-yakîndir. İzmir’i görüp gezdiğim zaman ayne’l-yakîn mertebesine gelmiştir, İzmir hakkındaki bilğim. Hele İzmir’de yaşayırsam, artık hakka’l-yakîn olmuştur.

Tahsil, herhangi bir bilgi sahasında ancak ilme’l-yakîn mertebesini temin eder. Ayrıca, bu kadarı bile sadece okuyarak olmaz... O zaman bütün öğretmenler ne işe yarıyor? Sadece okuyacak olsaydık, lâlettayin birinden okuma yazma öğrenir, elimize birer kitap alır, işi böylece hallederdik. Okuma-yazmayı bile lâlettayin birinden değil, öğretmenden öğreniyoruz. Sonra, bize kitaplar verilmiyor. Öğretmenler “ders” veriyorlar, “ders” anlatıyorlar. Bu anlatımlar içerisinde de, yine öğretmenin uygun gördüğü şekilde “filan filan şeyleri okuyun” deniyor. Ama öğretmensiz olmuyor, olamıyor.

E, normal bir tahsil bile öğretmensiz olmayacağına göre, sadece kitap okuyarak daha üst seviyede ilim tahsil edilmeyeceği, fevkalâde aşikâr bir gerçektir. Bunun münakaşasını yapmak bile abestir. Kitap okuyarak, bir mevzu hakkında, o kitabın yazarının fikri öğrenilir. O mevzu öğrenilmez. Mutlaka öğretmen lâzımdır. Elbette ve sadece

zahir ilimlerde... Bâtın ilimlerde ise müşşid lâzımdır. Çünkü bâtın ilimler; öğrenmek için değildir, yaşamak içindir.

Ne güzel bir söz, biraz kaba ama... Atalarımız bazen kaba ifadelerle de çok güzel mânâlar belirtmişler. “Tahsil cehaleti alır, eşeklik bâki kalır.” Eşekliği gidermenin yolu öğretmenden geçmez; müşşidden geçer. Çünkü tasavvuf, bir hâl ilmidir. Bütün ilimler “satırdan” okunur, ilm-i ledün ise “sadr”dan okunur. Bir sâhib-i sadr bulmak lâzımdır. Başka türlü olmaz.

Yani o kişinin sadrından mı okuyoruz?

Evet... Onun gönlüne tulû eden... Tulû edenlerden, kabiliyetimiz miktarınca istifade ediyoruz.

○ feyiz bize geliyor...

Rabıta ile...

Bazen, konuşulanların çok ötesinde anlamlar...

Gayet tabii... İşte onun için, Kur’ân-ı Kerîm’in mücizelerinden biridir, her okunduğunda başka mânâlar, daha yüksek mânâlar anlaşılır hâle gelir. Müşşidden akseden feyizler de aynen öyledir.

Tasavvufun kültür hâlinde yaşıyor olması kanunî bir zorunluluktur. Eskiden, tasavvuf hayatı belirgin bir şekilde, her tasavvuf ekolünün birer lokali mahiyetinde olan tekkelerde, bir sosyal hayat olarak yaşıyordu. Bugün o sosyal hayatı yaşamak kanunen mümkün değil, kapatılmıştır. Mecbûren kültür hâlinde yaşıyor.

Akademizm ve seviye...

Seviye, hiçbir zaman bugün olduğu gibi birtakım akademik unvanların kazanılmasıyla sınırlı değildir. Bariz bir misâl vermeye çalışayım. Rahmetli Hâfız Kâni Karaca, gözleri görmediği için okuma-yazma dahi bilmezdi. Dolayısıyla bir akademik kariyer yapıp profesör unvanı alması mümkün değildi. Ama Türkiye’de, hatta dünyada, Türk

müziğini onun kadar bilip icra eden başka adam yoktu. Akademik kariyer yapmadı diye, saf dışı mı tutulsun? Rahmetli Âşık Veysel... Onun da gözleri görmezdi. Acaba hangi halk müziği profesörü, Âşık Veysel kadar müzik bilir ve yapar?

Önemli olan bilmenin ötesinde, yapmak... Yani, -Hz. Mevlânâ'nın tabiriyle- iş, "bilmek"te değil "olmak"tır. Onun için, kariyer kurumunu bu akademik unvanlardan ibaret saymamak, doğrusunu bulmak lâzımdır. Zaten tasavvuf, bilmeye değil, olmaya yol gösterdiği için, akademizmin çok üstünde bir seviyeyi hedefler. Akademizm de gereğinden fazla şişirilmiştir Türkiye'mizde.

Satır ve sudûr demiştiniz...

Kitap okuyarak bir şey öğrenme hevesi, sadece bugün değil, eskiden beri olan bir hastalıktır. Kitap kurtları vardır, sadece kitaplarda neler yazdığını, hangi kitapta ne mâlûmât olduğunu beller, bir yerlerde de satarlar. Çok kitap okuyarak bilginin amele ve olgunluğa dönüşmesini sağlamak mümkün değildir, mutlaka bir üstadın öğrenilmesi lâzımdır. Çünkü bilgi, hakikatte Allah'ın malıdır. Ve Allah insana kitaptan değil, insandan tecelli eder. İnsansız hiçbir şey olmaz.

Bizim cemiyetimizde çok güzel bir âdet vardı eskiden. Âlimlerin çocuklarına pâyeye -ilmî rütbe- verilir, hatta maaş bağlanır ki, evindeki ilim görgüsü ile ilme meyli olsun ve büyüdüğünde maişet -geçim- endişesiyle vaktini başka şeylere harcamasın. Ama bu, ders kitaplarında öğretilirken böyle öğretilmiyor. İleri gelen ailelerin çocuklarına doğunca maaş bağlanırdı deniyor! Hiç böyle bir şey yok! Âlimlerin çocuklarına maaş bağlanırdı, âlim olsunlar diye. Bu âdet, ilmi teşvik içindir, çünkü görgü ailede başlar. İlim meclisleri, ilmî sohbetler evlerde yürütülür. Özellikle bizim toplumumuzda okuyarak değil de şifahen, yani dinleyerek ilim öğrenme, sohbet yolu yaygındır. Çünkü ilim de bir sanattır, sanat ustadan öğrenilir, kitaptan öğrenilmez. Bunun için insana en kıymetli öğretici yine "Hazret-i İnsan"dır. Kitap

bir âlettir; insan ise bir âlet değildir; zât-ı âlidir, yüce bir varlıktır. Allah'ın yeryüzündeki halifesidir.

“Efendim, kitabın yazarı da insan.” Hayır... Kitapta bulunanlar, sadece fikirleri ve yazıları... Ben insanın tamamından bahsediyorum. Yazılardan bahsetmiyorum. Dünyada ne hâdisât varsa esmâ tecellisinden ibarettir. Cenâb-ı Hakk'ın esmâlarının tecellisi ile dünyadaki hâdisât yürür. Esmâ kelimesi çoğul olmasına rağmen Türkçede tekil olarak kullanıldığından “esmâlar” dedim. Yoksa “esmâ”nın “ism”in çoğulu olduğunu biliyorum.

Yine aynı galatı kullanarak söyleyeceğim: esmâların tecellileri ne kadar çok olursa, hâdisâtta da o kadar mükemmeliyet olur. Kitap okumada, diyelim ki sadece “el-Alim” esmâsı tecelli ediyor. Ama sohbette “el-Mütekellim” esmâsı... “el-Basîr” esmâsı... “es-Semî” esmâsı... Bakıyoruz... Göz göze geliyoruz... Ağzımızla kulağımız arasında, muhâtabımızın kulağıyla veya onun ağızıyla bizim kulağımız, bizim ağzımızla onun kulağı arasında da râbîta var. “Semî” yani “Duyucu” olması... Bu esmâlar çoğaldıkça iş mükemmelleşir. Onun için de mutlaka hoca lâzımdır. Hz. Ali Efendimizin bir harf öğretildiği için köle olduğu şey, kitap değil hocadır, öğretmendir. Hazret-i Öğretmen...

Şifâhî olarak...

“Şifâhî” lâfî da yeterli değil. Çünkü orada sadece şifâhîlik değil, bakış da var, görüş de var... Gönüldeki himmet var... Her mürşid mürîdinin, her hoca talebesinin, her usta çırağının iyi olmasını, hatta eğer ciddî bir talimden geçtiyse, kıskançlık -ki mürşidlerde olmaz ama hocalarda, ustalarda olabilir- huyunu da yenebildiyse kendisini geçmesini ister. Mutlaka, orada emek verildiği için bir sevgi teessüs etmiştir. O sevgiyle gönülden o talebenin, mürîdin, çırağın muvaffak olmasını ister.

Gönüldeki o istek, çok önemli bir güçtür. Onun kimse farkında değil. Biz gücü sadece pazıda zannediyoruz; gönüldeki kuvvetin



farkında değiliz. Gönül öyle kuvvetlidir ki, işte “himmet” denen şey de oradadır.

Himmet?

Himmet, lügat mânâsı itibariyle bir kişinin gönlünün tamamen, bütün kuvveti ve kudretiyle bir başka kişi hakkındaki müspet düşünceleri ve onun yapma isteğinin o kişide belirmesidir. Buna himmet denir.

Tasavvuf hayatımızdan intikâl etmiş bir söz vardır. Mürîd, “Himmet şeyhim!” demiş, o da “Hizmet dervişim!” demiş. Bunlar yanlış lâkırdılardır. Çünkü himmet bir alışveriş, bir hizmetin karşılığı değildir. Hizmet zaten dervişin vazifesidir. Talebenin hocasına, çırağın ustasına, mürîdin müşşidine hizmet etmesi, zaten normal bir şeydir. Hizmet ediyor diye himmet edilmez. Ayıptır, bunlar yanlış lâkırdılar. Ha, belki hizmete teşvik için söylenmiştir diye te’vîl edilebilir. Ama hakikatte yanlıştır.

Efendim, bir Allah dostu şöyle buyurmuştu: “Üç yüz senedir maddenin de mânânın da anahtarını kaybettik.” Bu konuda ne buyursunuz? Nasıl yorumlarsınız?

Bütün anahtarlar muhabbetullahtan ibarettir; o kaybedilince her şey kaybolur. “Bu, cemiyetin hüküm göstergesi olarak son üç yüz senedir böyledir,” demiş hazret. İtiraz etmiş olmayayım ama ben, Hazret-i Âdem devrinde de aynı durumun olduğu kanaatindeyim. Asr-ı Saadet gibi, insanlığın en yüksek saadet döneminde, Efendimiz’in dünyada bulunduğu dönemde Ebû Cehiller, Ebû Lehebler vardı. Hazret-i Âdem’in oğulları, Hâbil ve Kâbil... Oradan başladı iş... Dolayısıyla “İnsanlık, kötüyeye gidiyor,” falan filan... Ben bunları genel olarak kabul etmiyorum. İnsanlığı bir bütün olarak görmeli.

Doğu toplumu, Batı toplumu; Müslüman toplum, gayrimüslim toplum; semavî dinler toplumu, putperestler toplumu filan... Bunlar zâhîrî ayrımlardır. İnsanlık bir beden gibidir. Kafayı ayrı, ayağı ayrı, kolu ayrı, omuzu ayrı, baldırı ayrı düşünmek yanlış şeylerdir. İnsanoğ-

lu bir bütündür. Hepimiz Âdem çocuğuyuz... Bütün insanlığı böyle düşünmek lâzım. İnsanlar ya dinde kardeş, ya yaradılıştta eşitler.

Ha, bu arada, insan bedeninin bazı uzuvları nasıl ki bazen rahatsızlanıyor, zaafılar içinde olabiliyor... Kolu uyuşuyor... “Efendim, kolum uyuştı...” Canım, kolun uyuştı, ama bütün vücudun rahatsız oldu. “Gözüme çapak kaçtı...” E bütün vücudun rahatsız olur... İnsanlık, böyle olabilmelidir. Gözüne kaçan çapaktan, parmağın canı acımıyorsa, beden cansız hâle gelmiştir.

Onun için, son üç yüz senedir kaybettiğimiz şey derken... Bir kere “biz” derken kimi kastediyoruz? Bütün insanoglunu mu, Doğu toplumunu mu, Müslümanları mı, sadece Türkleri mi? Bu dahi tamamen âşikâr bir söz değil. Hiçbir şey kaybettiğimiz yok. Her devirde, sahip olanlar da kaybedenler de hep vardı, hep var olacak. Olması gereken şey, sahip olanların çoğaltılması, kaybedenlerin kayıplarına kavuşturulması için çaba göstermektir.

Müslümanlara farz olan emr-i bi'l-mâ'ruf, nehy-i ani'l-münker¹. Herkes kendi miktarınca -ama bir kişi, ama bin kişi- doğruları öğretmek, yanlışlardan uzaklaştırmakla vazifelidir. “Her koyun kendi bacağından asılır!” sözü, doğrudur ama koyunlar içindir. Biz koyun değiliz, biz insanız. Evvelâ insanı tanımak lâzımdır. “Bana dokunmayan yılan bin yaşasın!” gibilerinden fevkalâde egoistçe bir söz, atasözü falan değildir, sadece kötü bir sözdür. Eğer bana bir zararı olmasa bile bir başkasına zararı varsa o benim zaten... Bunu böyle düşünmediğimiz zaman yanlışlıklar içinde olmuş oluruz. Bunlar zor şeyler. Onun için ben ne üç yüz sene ne beş yüz seneye, herhangi bir şeyin genel olarak kaybolduğuna, insanlık üzerinde kaybolduğuna, ihtimâl vermiyorum ve inanmıyorum. Ama demin arz ettiğim gibi, vücudun herhangi bir yerinde bir arıza varsa, o arızayı dile getirmek için söylenmişe, doğrudur.

1 İyiliği emretmek, kötülükten alıkoymak

Biz, Türkler olarak, Müslümanlar olarak, Doğu toplumu olarak son üç yüz senedir hakikaten pek çok şey kaybettik. Bu doğru... Ama Edison'un icat ettiği elektrikten ve ampulden biz de istifade ediyoruz. İnsanoğlu pek bir şey kaybetmedi. Kazananlar, kaybedenler... Bunlar birbirini dengeleyen şeylerdir. Mühim olan, bir zamanlar bütün medeniyet âlemine verdiğimiz aydınlıklar gibi, yeniden aydınlık verici hâle yükselmemizdir. Bu mirasyedilikle olmaz. Tembellikle hiç olmaz. Zaten mirası yedik yedik, bitti artık. Yiyecek miras kalmadı. Onun için çok çalışmak lâzım. Ama şu günkü manzarada pek çalışıyor gözükmüyoruz. Çalışan böyle olmaz. Çalışmanın ne kadar önemli olduğu, âyetle sabittir. Leyse li'l-insâni illâ mâ se'â² âyetinde, "İnsan için hiçbir şey yoktur, ancak mesaisi vardır, çalışması vardır," buyuruyor Cenâb-ı Hak. "Tembellikten, korkaklıktan ve faydasız ilimden sana sığınırım ya Rabbi!" diyen bir peygamberin ümmetiyiz biz. Farkında değiliz. Tembellik? Var! Korkaklık? Var! Faydasız ilim? Var! Sadece televizyondaki açık oturumları izlemek yeterli, faydasız ilmin ne olduğunu öğrenmek için. Bir şey öğretmek için değil... "Ben senden haklıyım, ben senden daha çok biliyorum, benim dediğim doğru. Ben!... Ben!..." Bütün açık oturumlar "ben" demekten ibaret. Bilgi aktarımı, hakîkatin ortaya çıkması? Böyle bir şey güdülmüyor, sadece "ben" güdülüyor.

Yenişmek için...

Evet... Evet... Müsabaka yapılıyor... Yenişmek... Yenilen de zaten "Galip sayılır bu yolda mağlup," diyor. Yenildiğini kabul etmiyor.

İlim, doğruları göstermek için kullanılır. "Ben senden üstünüm," demek için kullanılmaz. "Ben senden üstünüm... Ben ondan hayırlıyım..." "Ene hayrun minhu,"³ şeytan lâfidir.

"Ben ondan..."

2 Necm Sûresi, 53:39

3 Sâd Sûresi, 38:76

“Ben ondan hayırlıyım.”

Kendini kınamaktan geçiyor tevazu hâli, değil mi efendim?

Kınamak da şart değil... Haddini bilmek yeterlidir (Kur’ân’daki mü’min tarifinde müstakil bir unsur olarak haddini bilmek beyan edilmiştir). İşte o haddini bilmeyi temin için özel bir sistem, özel bir terbiye usûlü olarak “kınamak” tercih edilmiş, melâmet meselesinde olduğu gibi. Ama şart değildir.

Yani, vücuttaki birtakım hastalıklara bazı ilaçlar verilir. Ama her bünye değişiktir. X hastalığına illâ Y ilaç verilmez. Filancada Y ilacı verilir, falancada Z ilacı verilir. Bunun gibi, tevazu elde etmek için, haddini bildirmek için ille “kınama yolu yegâne yoldur,” diyemeyiz. Haddini öğrenmenin başka yolları da vardır. “Nefsini bilen Rabbini bilir.” (Men ‘arafe nefsehû feqad ‘arafe Rabbehû) Evvelâ, nefsin aczini bilmek... Sonra, nefsin halîfetullah olduğunu bilmek. Ve bu yelpazenin bu iki yanını ve arasını iyi öğrenmek lâzımdır. Bu da vicâhen (yüz yüze) öğrenilmez, tahsille öğrenilmez; hâlen öğrenilir, hâl olarak öğrenilir. Güzel güzel sözler vardır. Bunlardan ibret alınır. Meselâ, çok güzel bir söz: “Dolu başaklar eğik dururlar, boş başaklar dik dururlar,” gibi; “İlim arttıkça gurur eksilir, âlim olan kendini bilmez bilir,” gibi sözlerle tevazu edinilebilir.

Kemâlpaşazâde Hazretleri çok âlim bir zât... İlk zamanlarında ilmîne biraz mağrurlanmış. Bir gün bir kişi ziyaretine gelmiş, “Efendi Hazretleri, bana Allah’ın ilmini tarif edebilir misiniz?” diye sormuş. Paşazâde, “Allah’ın ilmi tarif edilir mi, kardeşim?” demiş. “Allah’ın ilmi çok vâsi, geniş... Sığdıramaz bir şeye!” Gelen şahıs ısrarla, “Hocam, ben cahil bir adamım, benim anlayacağım bir tarzda anlatıver, ne olursun!” “Eh pekiyi!” demiş Paşazâde ve kocaman bir kâğıda kocaman bir daire çizmiş. “Bu!” demiş, “İşte Allah’ın ilmi. Bu kadar büyüktür! Böyle bir sınırı olmaz ama sen anlayasın diye...” Misafir, “Pekiyi!” demiş, “İnsanların ilmi, bu dairenin içinde ne kadar yer tutar?” Değerli âlim, kalemin ucuyla bir tek nokta koymuş o koca

dairenin içine ve “İşte bütün insanların ilmi de bu kadardır!” demiş. Adam en sonunda, “Peki senin ilmin bunun içinde ne kadar yer tutar!?” deyince, Kemâlpaşazâde’nin aklı başına gelmiş. “Kiminle müşerref oluyoruz efendim?” diye sorarak gururundan pişmanlık getirmiş. Bir Bayrâmî dervişiymiş o gelen zât... Paşazâde, gururunu öyle yenmiş. Bu da bir usûldür. İlle kınamak şart değil... Ama mutlaka haddimizi bilmek durumundayız. Ne güzel sözdür: “İslâm’ın şartı beş, altıncısı haddini bilmek...” Haddini bilenler için bir yedinci şart daha oluşur: Haddini bilmeyene bildirmek...

Çünkü “Had bilmeyene bildirmek, öksüze kaftan giydirmek gibidir.” derler. Haddini bildirmek farzdır aslında; farzlar, bize maalesef sadece namazla abdestle sınırlı kalarak öğretiliyor. “Ve’l-hâfizüne li hudüdillâh...”⁴ Yani hududu muhafaza etmek, haddini bilmektir işte... Allah’ın yasaklarına riayet etmek, emirlerine riayet etmektir. Haddini bilmek... Her ilim evvelâ öğrenilir, sonra tatbik edilir. Din evvelâ tatbik edilir sonra öğrenilir.

Yaşanarak öğrenilir...

Yaşanarak öğrenilir. Çünkü insanlar inandıkları gibi yaşamazlarsa yaşadıkları gibi inanmaya mütemâyildirler.

Bundan yirmi-otuz yıl önce tasavvuf çevrelerinde sohbet imkânı bulduğunu, bundan büyük lezzet aldığını söyleyen bir derviş dost, şimdilerde bu imkânı bulamadığını söylüyor. “Bu noksanı nasıl telâfi etmeliyim?” diye soruyor... Yani, bu konuda çevre, ortam bulamadığını söylemek gerçekçi bir yaklaşım mı?

O zamanlar nüfusumuzun yapısı daha değişikti. Dergâh terbiyesi görmüş, o hâtıralarla dolu insanların adedi daha fazlaydı. Bunlar yavaş yavaş dünyadan çekildiler. Ama bu sadece dergâh hâtıralarının çekilmesidir. Yoksa tasavvuf sohbeti bitmiş değildir. Yerini bulamıyorlardır. Mutlaka sağda solda bir yerlerde vardır. Çünkü tasavvuf,

4 Tevbe Sûresi, 9:112

esas dayanağı itibariyle muhabbet mesleğidir. Sevgi mesleğidir. Sevgi yeryüzünden yok olmaz ki... Allah ve Resûlü'ne olan muhabbet daima yürürlüktedir ve bu yürürlüğün müessesese olarak değil ama mutlaka varlık olarak devam ediyor olması âşikâr bir şeydir.

Bir derviş dost, zamanımızda büyük bir sosyal yozlaşma, kirlenme yaşandığını ve çalıştığı iş yerinde rekabetin, riyanın, çatışmanın, menfi duyguların had safhada olduğunu söylüyor. Bu ortamda tek başına, bir derviş olarak yaşamının zorluğundan yakınıyor. "Hususî bir tavsiye var mı bu konuda?" diye soruyor, efendim. Var mı?

Kur'an-ı Kerîm'de Allah, "Benim Resûlümün hayatında sizin için alınacak güzel örnekler vardır" (Leqad kâne leküm fi rasûlillahi üsvetün hasenetün)⁵ buyuruyor. Ne kadar zorluk çekerse çeksün, arkadaşları inançlarından dolayı öldürülüyor mu? Ayağına taş atılıyor mu? Başına deve işkembesi geçiriliyor mu? Ekonomik ablukaya alınıyor mu? Memleketinden, yerinden sürülüyor mu? Hazret-i Peygamber'e bak-sın... "Ama O, Peygamber, beyim!" Evet, O, Peygamber... Tamam da, biz de O'nun ümmetiyiz. Çok önemli bir şey içinde bulunduğumuz çevre, önemini inkâr ediyor değiliz, ama etrafın bizim istediğimiz hâle elverişli olması bize sadece kolaylık sağlar. Belki de, elverişli olmaması halinde dahi bizim o hayatı devam ettiriyor olmamız, doğru hayatı devam ettiriyor olmamız, daha çok ecir kazanmamıza sebep... Bunun da bir nimet olduğunu düşünmek lâzım. İlkokul imtihanının sorusu ile üniversite imtihanının sorusu aynı değildir. Ama zor soruya cevap verirsen üniversite diploması alırsın, ilkokul değil.

Ecir artar mı efendim? Zorlandıkça...

"Zorlandıkça ecir artar!" sözü... Matematik olarak doğru orantılı değildir. Zorluk, ecir alacak hâlden vazgeçmemekle neticeleniyorsa o zaman bir şey icap etmez. Ama zorluk, ecirden vazgeçiriyorsa, bu çok önemli bir kayıptır. Ancak, "Daha çok sevap kazanayım!" diye

5 Ahzâb Sûresi, 33:21

kolayı varken zoru tercih etmek sevap ticaretidir. Bunun bir değeri yoktur. Meselâ, hacca gitmek konusunda... Uçakla gitmek ve Arafat'ta soğuk hava tertibatı olan bir çadırda oturma imkânı varken “Daha çok ecir kazanayım!” diye güneşin altında oturmak, Müslümanlık değildir, Hint fakirliğidir. Bunu arz etmeye çalışıyorum.

Ama soğuk hava çadırı yok, uçak yok. “Efendim, uçak yoksa ben de hacca gitmem,” demek gafletine düşmemek lâzımdır. Bu mânâda matematiksel doğru değildir. Yoksa her zorluk ayrı ecir getirmez. Ama zorluklar doğruyu işlemekten vazgeçirtmiyorsa bizi, gayet tabi, o işi işlemek daha çok ecir getirir. Umulur... Allah'ın, “Sen daha çok zorluk çektin, sana daha çok sevap veririm” demek gibi bir mecburiyeti olamaz. Fakat Cenâb-ı Hakk'ın rahmetinden bu umulur.

Pek çoğumuz zorlu ortamlarda ve ezici şartlarla karşı karşıyayız.

Bataklıktan geçip de eteğine çamur bulaşmamak mümkün değildir. Eteğine çamur bulaşabilir... Batağa batmamak lâzımdır. Yol mutlaka bataklıktan geçiyorsa ve çare de yoksa, “Vay efendim, ne diye burada bataklık var!” diye ağlaşmanın lüzumu yok. Batağa batmaktan korunarak, biraz çamur da bulaşsa saza dala tutunarak, yardım alarak, belki biraz daha yavaş ama mutlaka yol alınacak... Yol oradan geçiyorsa “Bataklık var, ben kaldım!” denilemez. Ama düz asfalt varken, ecir alacağım diye bataklığa da sapmamak lâzımdır.

Rekabet kelimesine sığdırılan bir çark var efendim...

Rekabet, bir itici güç olarak hayırlı bir şeydir. Ama itici güç olmanın ötesinde, rakibin ayağının altına muz kabuğu koymak veya onun sırtına basarak yükselmek şeklinde tecelli ettiğinde, onun adına rekabet denmez, adâvet denir, yani düşmanlık... Rekabet ancak eşit kişiler arasında olur. Şimdi maddî kazanç peşinde koşulduğunda rekabet nâmı altında zayıfın sırtına basmak var. Görüyoruz... Oluyor... Yanlıştır...

Çoğu kere elimizdeki imkânların darlığı bunaltıcı olabiliyor, efendim...

Elimde ne malzeme varsa ben o malzemeyle bir inşaat yapmak zorundayım. Elimde iyi malzeme yok diye inşaat yapmaktan vazgeçmem. O malzemeyi yükseltmek, düzeltmek, geliştirmek elimdeyse, onları da yapmalıyım. Nemli, iyi pişmemiş tuğla varsa kızgın güneşe koymalıyım veya azıcık çalı çırpı yakıp tuğlayı bir daha pişirmeliyim. Ama böyle bir şey yok, bu imkân dahi yoksa, tuğlaların arasına harcı fazla koyarak, arasına taş döşeyerek, o duvarı yine de inşa etmeliyim. “Efendim, başkasının elinde asmolen tuğla var, bende düz tuğla var. Ben bu inşaatı yapamam...” Hayır efendim, sana o malzeme verilmiş ve sen onunla yapmakla mükellefsin.

Bu bir takdirdir...

Tabi ki. Seni eğer böyle bir rekabet ortamında, çok kötü bir ortamda yaşatıp rızkını da oradan vermişlerse, o çamura ne kadar az bulana biliyorsun; işte o da senin imtihanındır. Bunu öyle kabul edip öyle devam edeceksin. “Bana uygun ortam hazırlansın, ben de o uygun ortamda yaşayayım...” Böyle bir şey yok...

Üzerimize düşeni yapmalıyız yani...

Hayır, biz kendi üstümüze düşenden fazlasını yapmakla mükellefiz. Yani, şimdi trafikte gidiyoruz diyelim... Normal, kendi yolumuzdan gidiyoruz. Karşımızdan gelen araba bizim yolumuza girse “Hayır efendim, burası benim yolum!” diyerek, direksiyonu kırmadan devam edip çarpışır mıyız yoksa biraz daha sağa sola çekip yolumuzun dışına çıkarak o kazayı önlemeye mi çalışırız? Aslında kendi vazifemiz kendi yolumuzdan gitmektir. Tamam. Ama başkası kendi vazifesini terk edip benim yoluma girdiyse, “Burası benim yolumdur!” diye ben ona çarpmam. Çünkü ben de zarar görürüm. O zaman ben bir manevrayla, bir frenle, şunla bunla, kendi vazifemin üstünde bir gayret